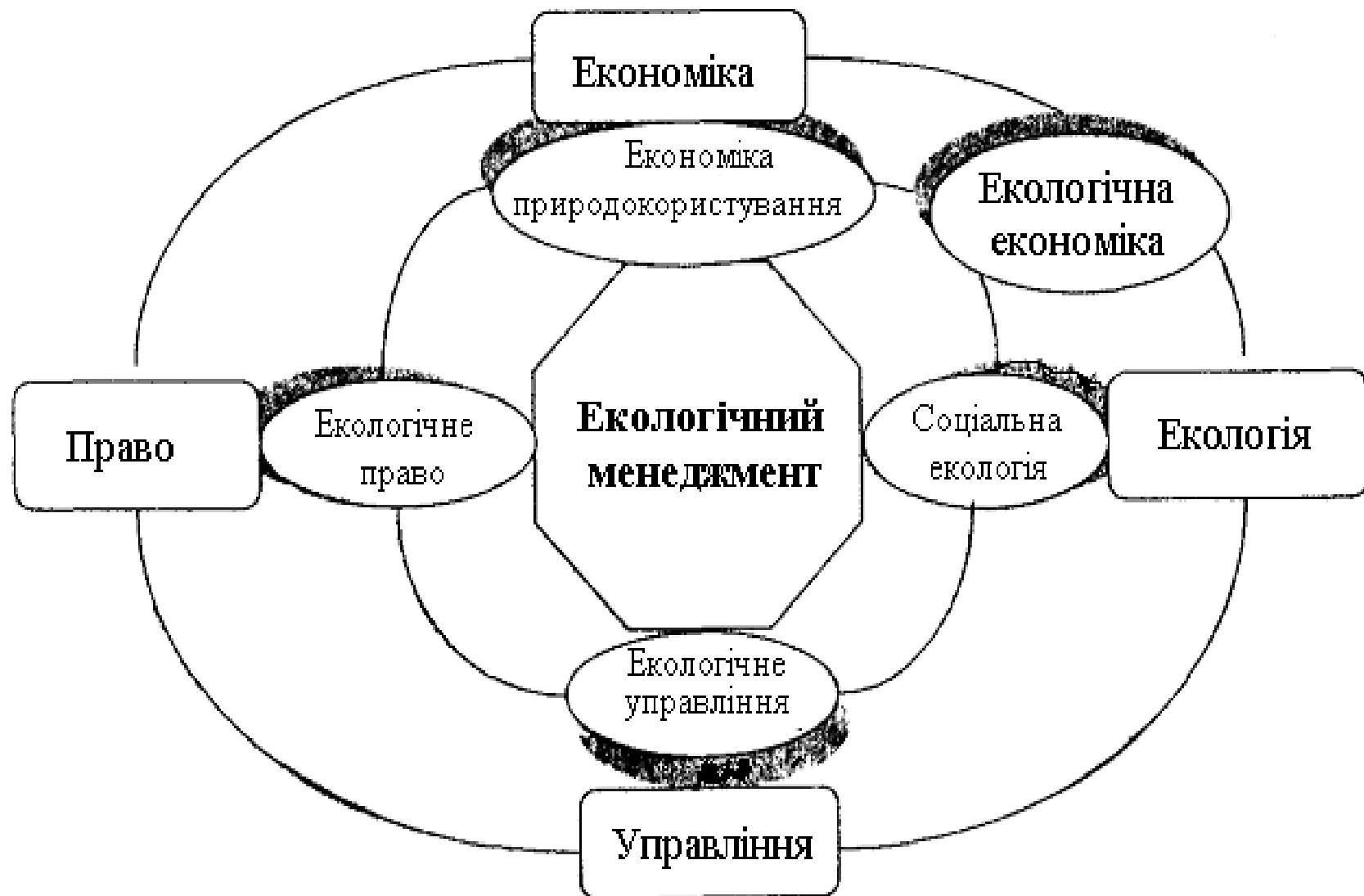

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

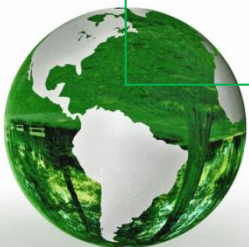
Демешкант Наталія Андріївна,
д.пед.н., професор, кафедра інноваційної
діяльності в АПК НУБіП України, к.611, к.10

demesz@mail.ru

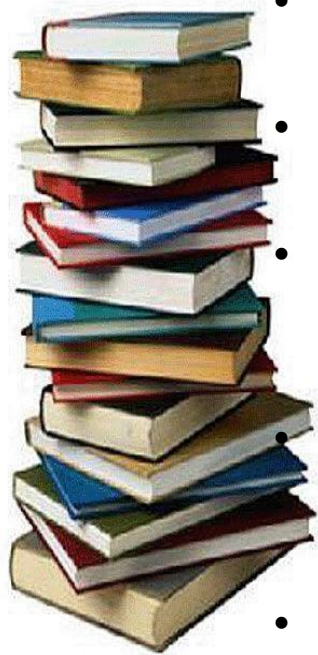

Мета курсу: формування системного мислення та знань щодо прийняття **екологічно коректних управлінських рішень** на всіх ієрархічних рівнях здійснення господарської діяльності.

Завдання курсу: навчитися застосовувати здобуті знання при вирішенні **практичних еколого-економічних проблем** та прийнятті управлінських рішень

ЛІТЕРАТУРА

literaty

- Екологический менеджмент. Практические упражнения / Н.В.Пахомова, А.Андерс, К. Рихтер. –СПб.:Питер, 2003.- 544с.
- Екологічне управління: Підручник/ В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004.-432с.
- Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства.- Чернівці.Зелена Буковина, 1996.-248 с.
- Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід: Посібник з екологічного менеджменту/ Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та ін. – К.: СИМВОЛ-Т, 1997.-245с.
- www.standartization.com - Крупнейший Русскоязычный сайт, посвященный серии стандартов ISO 9000 и ISO14000, вопросам менеджмента качества и сертификации
- www.nbuv.gov.ua – сайт бібліотеки ім. Вернадського
- www.zakon.rada.gov.ua – офіційний сайт Верховної Ради України

НАВЧАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ:

Всього: 72 год (2 ECTS) в т.ч.:

Аудиторні – 36 год:

- *Лекції – 18 год;*
- *Семінарські – 18 год.*

Самостійна робота - 36 год

Підсумковий контроль: залік

У результаті вивчення дисципліни

ЗНАТИ:

- сучасні тенденції та інструменти екологічного менеджменту й аудиту,
- теоретичні засади розробки та впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві,
- мати базові знання про становлення та реалізацію положень Закону України "Про екологічний аудит",

УМІТИ:

- самостійно складати базову блок-схему впровадження системи екологічного менеджменту,
- аналізувати **стійкість** цієї системи екологічного менеджменту на підприємстві.

Протягом семестру студент повинен самостійно *знайти та обробити матеріал* за наданою викладачем тематикою, *доповнити конспект лекцій* зазначеними викладачем темами.

ЛЕКЦІЯ 1

ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1.1. Предмет екологічного менеджменту
- 1.2. Основні принципи й елементи системи екологічного менеджменту (EMS)
- 1.3. Стан екологічного менеджменту в Україні
- 1.4. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту

Екологічний менеджмент - це частина загальної системи управління, що охоплює:

- організаційну структуру,
- діяльність щодо планування, розподілу відповідальності,
- практичну роботу,
- процедури, процеси й ресурси для розробки, впровадження, досягнення цілей, оцінки досягнутого в рамках реалізації екологічної політики.

Предмет екологічного менеджменту

- природоохоронні й ресурсозберігаючі **(екологічні) аспекти діяльності підприємства** (організації),
- **виробнича продукція та послуги.**

Мета екологічного менеджменту

- мінімізація негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище,
- досягнення високого рівня екологічної безпеки на різних етапах виробництва й споживання товарів та послуг.

Завдання екологічного менеджменту:

- Обґрунтування екологічної політики та зобов'язань
- Планування екологічної діяльності
- Організація внутрішньої і зовнішньої природоохоронної та ресурсозберігаючої діяльності
- Управління персоналом
- Управління впливом господарської діяльності на навколишнє природне середовище та використання ресурсів
- Проведення внутрішнього екологічного моніторингу та контролю
- Аналіз та оцінка результатів економічної діяльності
- Перегляд та вдосконалення системи екологічного менеджменту

Екологічний менеджмент реалізується виключно економічними суб'єктами на добровільних засадах

- **Ефективність роботи** системи екологічного менеджменту на підприємствах (в організаціях) **залежить від:**

особистої зацікавленості менеджера в результатах, його **кваліфікації, досвіду, майстерності** та **активності** в пошуках **інноваційних ідей та нових можливостей.**

Екологічний менеджмент включає:

- організаційну структуру,
- планування,
- розподіл відповідальності,
- практичну діяльність,
- процеси й ресурси, необхідні для розробки, втілення, **досягнення цілей екологічної політики**, її перегляду та коригування.

Позитивні ефекти втілення системи екологічного менеджменту на підприємстві (організації):

Структурні – розвиток системи стратегічного управління, розвиток взаємодії між підрозділами, збільшення мотивації персоналу й розвиток системи його навчання.

Ринкові – пріоритет при взаємодії з міжнародними установами, компаніями та розвиток зовнішньої діяльності; формування ринку екологічних товарів та послуг

Ризикові – зниження вірогідності аварійних та позаштатних ситуацій, наслідків порушення законодавства

Ресурсні – збільшення прибутку й стабільності виробництва за рахунок раціонального використання сировини та ресурсів

Природоохоронні – зниження захворювання населення, підвищення ефективності праці, зниження виплат за негативний вплив на навколишнє природне середовище.

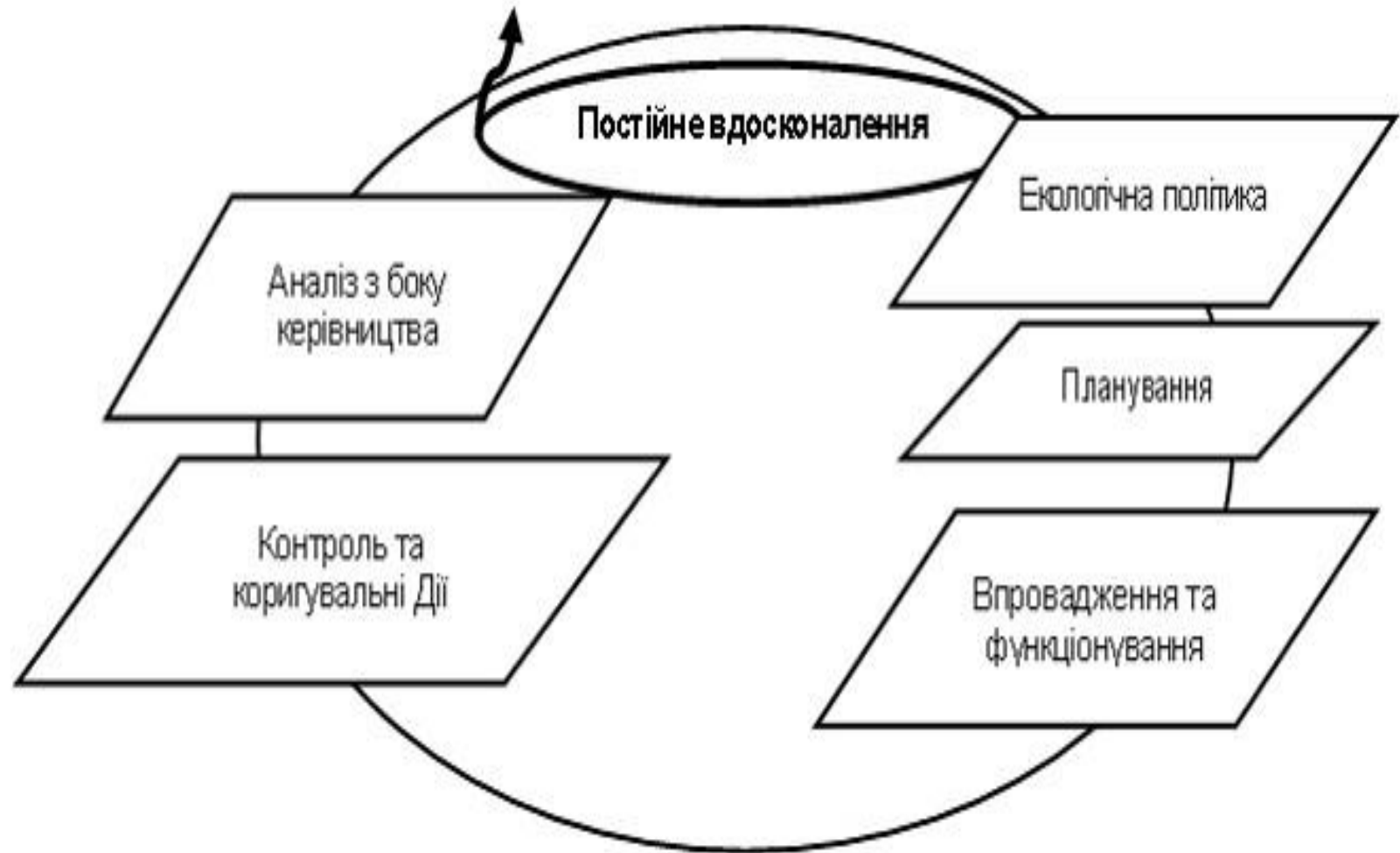

Потенційні вигоди для підприємства (організації):

- покращення іміджу на внутрішньому й зовнішньому ринку,
- зростання конкурентоспроможності,
- систематизація природоохоронної та ресурсозберігаючої діяльності,
- зниження ризиків і затрат,
- покращення відношення з органами влади та державного контролю,
- посилення мотивації персоналу,
- збільшення доступу до банківських кредитів та системи страхування.

Модель системи екологічного менеджменту

Основні принципи й елементи системи екологічного менеджменту (EMS)

- I. Зобов'язання і політика:** Організація повинна визначити свою екологічну політику і забезпечити виконання зобов'язань по відношенню до функціонування EMS.
- II. Планування:** Організація повинна розробити план (програму) досягнення цілей і виконання завдань екологічної політики.
- III. Реалізація:** Для ефективної реалізації екологічної програми організація повинна визначити і вишукати можливості і механізми, необхідні для досягнення цілей і виконання завдань екологічної політики.
- IV. Оцінка і вимір:** Організація повинна забезпечити необхідну оцінку, моніторинг і вимір екологічних показників своєї діяльності.
- V. Перевірка і поліпшення:** Організація повинна перевіряти і постійно поліпшувати свою систему екологічного менеджменту.

Стан екологічного менеджменту в Україні

Екоменеджмент в Україні повинен виконувати **чотири основні функції**:

- прийняття і реалізація природоохоронного законодавства;
- контроль за екологічною безпекою;
- забезпечення проведення природоохоронних заходів;
- досягнення погодженості дій державних і громадських органів.

• Екологічна політика ВНЗ

- **Мета ВНЗ у сфері екологічної діяльності** – створення інтегрованої системи екологічного управління науково-освітнім процесом та формування простору соціальної відповідальності за збереження навколишнього середовища.
- **Екологічна політика ВНЗ спрямована на** пропагування екологічних знань та розвиток культури сталого споживання, зменшення витрат енергетичних, водних та інших ресурсів, раціональне управління матеріальними ресурсами та утилізацією відходів.

Принципи екологічної політики ВНЗ

- **Принцип відповідності** (дотримання вимог державних законодавчо-нормативних і правових актів, вимог міжнародних екологічних стандартів, координація та контроль діяльності щодо реалізації екологічних програм університету).
- **Принцип системності** (відображення екологічних аспектів у науково-дослідній роботі та програмах підготовки студентів усіх освітніх-кваліфікаційних рівнів; залучення студентів до екологічних проектів, громадського екологічного руху, конференцій, семінарів, фестивалів).
- **Принцип адаптованості** (популяризація функціонуючої екоінфраструктури університету; системного благоустрою території університету; використання відновлюваних джерел енергії; впровадження енергоощадного режиму функціонування університету, розвиток ергономічного дизайну).
- **Принцип безпеки** (поліпшення екологічних характеристик середовища діяльності та комфортності умов роботи, навчання та проживання; формування екологічної свідомості й культури, професійних компетенцій з урахуванням вимог екологічної безпеки та визначальних засад стратегій сталого розвитку суспільства).
- **Принцип мобільності** (реалізація програм підвищення рівня кваліфікації та стажування науково-педагогічного складу університету в екологічній сфері; налагодження наукового екологічного співробітництва з вітчизняними та зарубіжними партнерами).

Напрями реалізації екологічної політики ВНЗ

- **Екологічний менеджмент** (дотримання вимог чинного природоохоронного законодавства та національних стандартів при реалізації принципів екологічної політики університету; впровадження принципів «зеленого офісу»; здійснення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на пропагування екологічних знань та культури споживання).
- **Ресурсна ефективність** (зменшення рівня енергоспоживання та інших ресурсів; комплексне впровадження технологій утилізації та переробки відходів; переорієнтація на використання енергоощадних виробів і послуг).
- **Охорона довкілля** (здійснення заходів внутрішнього та зовнішнього озеленення університету; участь у проектах з охорони довкілля та збереження біорізноманіття).

Закони і кодекси України з питань природокористування, збереження, відтворення та охорони природи

- 1990 р. - Земельний Кодекс,
- 1991 р. - Закон про земельну реформу,
- 1991 р. - Закон про охорону навколишнього природного середовища,
- 1992 р. - Закон про охорону здоров'я народу,
- 1992 р. - Кодекс про надра і переробку мінеральної сировини,
- 1993 р. - Лісовий, водний, кодекси і Закон про охорону, використання і відтворення тваринного світу,
- 1995 р. - Закон про охорону атмосферного повітря

- Урядом покладені обов'язки з охорони окремих частин біосфери на **міністерства і державні комітети.**
- Вищий нагляд за точністю й однаковим, а також неухильним дотриманням природоохоронного законодавства всіма міністерствами, відомствами, підприємствами й організаціями, контролюючими органами, посадовими особами і громадинами **покладений на Генерального прокурора України і підлеглих йому територіальних і природоохоронних прокурорів.**

Основні причини складної екологічної ситуації в Україні такі:

- значна зношеність виробничих фондів і, в тому числі, систем очищення промислових викидів,
- відсутність ефективного управління в галузі поліпшення екологічних показників під час проектування та експлуатації промислових об'єктів;
- неспроможність чинних органів державного контролю вчасно виявити та провести належний контроль щодо того, чи відповідає діяльність підприємств вимогам природоохоронного законодавства;
- недостатність використання важелів економічного регулювання відносин у сфері охорони навколишнього середовища;
- недостатня кваліфікація управлінського персоналу підприємств з проблем екології і особливо управління екологічною діяльністю.

Міжнародний підхід до екологічного менеджменту

- У багатьох країнах розроблені 5-10-річні програми поліпшення якості навколишнього середовища.

Наприклад, Японія прийняла програму фінансування будівництва водоочисних споруд, **ФРН** - федеральну програму утилізації відходів, **США** - програму будівництва місцевих систем каналізації і водопостачання та ін.

- Понад 100 країн світу мають **державні органи управління охороною навколишнього середовища**. В одних країнах ними є *міністерства охорони середовища*, в інших - *агентства з охорони*, у третіх - *департаменти охорони навколишнього середовища*.

МІЖНАРОДНІ ФОРУМИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

- Перша міжнародна нарада, присвячена охороні природи, відбулася з ініціативи Чехословаччини в травні 1971 р.
(Симпозіум Європейської економічної комісії ООН).
- 5 червня 1972 р. у Стокгольмі відкрилася конференція ООН по навколишньому середовищу. (Всесвітній день захисту навколишнього середовища).

Міжнародні природоохоронні організації, спілки і програми:

- **Міжнародна рада наукових спілок (МРНС)** - поєднує академії і наукові спілки майже всіх країн - займається дослідженням *космічного простору, Світового океану, Антарктиди*, розробляє міжнародну програму з проблем *навколишнього середовища*.
- **Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (СКОПІ)** - вивчає *біохімічні цикли, токсикологію навколишнього середовища*, займається питаннями *моніторингу природного середовища*.
- **Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера»** вивчає *екологічні наслідки посилення впливу діяльності людини на тропічні і субтропічні екосистеми, лісовий ландшафт і на пасовища*.

Міжнародні природоохоронні організації, спілки і програми:

- Програма ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП) вивчає проблеми охорони ґрунтів і вод, захист Світового океану від забруднень.
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) проводить санітарно-гігієнічну оцінку якості навколишнього середовища.
- Глобальна система моніторингу навколишнього середовища (ГСМНС) здійснює контроль за станом навколишнього середовища через системи спеціальних станцій і мереж спостереження.

Міжнародні природоохоронні організації, спілки і програми:

- **Міжнародний союз охорони природи (МСОП)** вивчає питання збереження і розумного використання природних ресурсів.
- **Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)** стежить за станом земної атмосфери.
- **Міжнародна океанографічна комісія (МОК)** стежить за станом Світового океану.
- **Всесвітня організація з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)** займається питаннями навчання і підготовки фахівців в сфері охорони природи.
- **Міжнародний союз студентів (МСС)** у своєму складі має групу з охорони природи. Вона збирає і публікує інформацію з усіх країн і континентів.

ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ СВІТУ

- **Модель світу №1** – розповсюджена останні роки.
Побудована на «Теорії індустріалізма»,
Рівень *суспільно-економічного розвитку*
визначається *промисловим потенціалом*.
Одиниця виміру - величина валового
національного продукту (**ВНП**) на душу
населення.

- Якщо **ВНП** не перевищує *кількох сотень доларів на рік*, то це «**доіндустріальне суспільство**» (більшість країн Африки, Азії і Латинської Америки).
- Якщо **ВНП** складає *кілька тисяч доларів*, то це – «**індустріальне суспільство**» (розвинуті країни Європи, Північної Америки, Японію і т.д.)
- Коли в розвинутих країнах **ВНП** досягає *кількох десятків тисяч доларів*, то вони переходять до розряду «**постіндустріального суспільства**». Автори цієї концепції вважають, що всі країни повинні бути схожими на США.

Модель світу 2

Основа на :

існуючих темпах зростання населення (*подвоєння за 33 роки*) і промислового виробництва (*подвоєння за 10-14 років*)

НАСЛІДОК: протягом перших десятиліть ХХІ століття **мінеральні ресурси** виявляться **вичерпаними**, зростання виробництва припиниться, а **забруднення природного середовища** стане **необоротним**.

МОДЕЛЬ 2

- Основна ідея – «**нульове зростання**» – різко *скоротити* темпи зростання населення і промислового виробництва, звівши до рівня простого відтворення людей і машин за принципом – «нове тільки замість старого». *Тобто, хто встиг піти вперед і хто відстав - усі повинні залишатися на тому ж рівні*

Модель світу №3

Основна ідея - скорочення розриву в рівні розвитку між країнами

Багаті країни допомагають бідним

Основна проблема - реалізація потребує зміни існуючого міжнародного порядку, заснованого на приватній власності, на залежності країн, що розвиваються, від більш розвинутих

Доповідь Римському клубу

Суть цієї програми:

«підтягти» країни, що розвиваються, до рівня розвинутих за рахунок виділення розвинутими країнами до 0,75-1% валового національного продукту,

припинити «витік інтелекту» із відсталих країн, а навпаки їм допомагати в підготовці фахівців і т.д.

- **Проблема в реалізації:** неготовність виробників, торговців і банкірів, що жадають швидше збагатитися, поділитися з незаможними.

Модель світу №4 (на етапі становлення)

Основна ідея:

- **відмова від псевдо потреб** (від озброєння до наркотиків);
- **перехід до раціонального харчування**, поширення садово-городніх ділянок з метою урізноманітнення їжі натуральними продуктами;
- **перехід до скромного гігієнічного одягу** з відмовою від модних надмірностей;
- курс на **згортання транспорту**;
- **оптимізація паливно-енергетичного і мінерально-сировинного балансів**;
- **поширення двох- чи трьох- дітної родини**, перехід до простого відтворення.

Контрольні запитання ЛЕКЦІЇ I

- 1. Що таке екологічний менеджмент?
- 2. Які основні принципи екологічного менеджменту?
- 3. В чому полягають особливості впровадження екологічного менеджменту в Україні та світі?
- 4. Які світові організації в своїй діяльності переймаються вивченням екологічних проблем?
- 5. Характеристика основних економічних моделей світу

ЗАВДАННЯ НА ПРАКТИЧНУ РОБОТУ

№1 *(підготувати конспекти та презентації)*

- Державна Екологічна політика (в Україні та закордонний досвід).
- Представити екологічну політику підприємства (організації)
- Представити довгострокову програму реалізації екологічної політики підприємством (організацією)
- Представити короткострокову програму реалізації екологічної політики підприємством
- Розробити план роботи підприємства (організації) з реалізації екологічної політики
- Представити 3 міжнародні природоохоронні організації

Дякую за увагу !

